

Նաիրա ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՊԱՀԱՆՉՍՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ ԽՈՐԱՑՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՈՒՄ

Անգլերենի խորացված ուսուցման հանրակրթական դասընթացում ներկայումս տեղի են ունենում նպատակների հիմնային փոփոխություններ: Դա բացատրվում է ոչ միայն մասնագիտական (պրոֆիլային) ուսուցման, այլև բազային մակարդակում անգլերենի ուսուցման ծրագրերի արմատական փոփոխությամբ:

Ինչպես հայտնի է, օտար լեզվի դասավանդման մեթոդիկայի խորհրդային ավանդույթի շրջանակներում առանձնակի կարևորվում էին հիմնականում գործնական, մշակութային և կրթական նպատակները:¹ Սակայն արդեն 1990-ական թվականներին օտար լեզվի դասավանդման մեթոդիկայի առաջնային նպատակ է սկսում դառնալ հաղորդակցական իրազեկության կամ կարողության ձևավորումը:² Արդի փուլում բազային մակարդակում օտար լեզվի դասավանդման նպատակները ներառում են օտարալեզու հաղորդակցական իրազեկության (խոսքային, լեզվական, սոցիալ-մշակութային, կոմպենսատորային և ուսումնաճանաչողական) խթանում և աշակերտների զարգացումն ու դաստիարակությունը օտար լեզվի միջոցներով:³

Մեթոդաբանները մեծ ուշադրություն են դարձնում հատկապես օտար լեզվի միջոցով աշակերտների քննադատական մտածողության զարգացման, աշխարհայացքի, արժեքային համակարգի ձևավորման, ընդհանուր դաստիարակության և կրթության խնդիրների վրա: Անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացն ավելի մեծ հնարավորություններ է ընձեռում օտար լեզուն սոցիալականացման, դաստիարակության ու կրթության միջոցի, և ոչ թե նպատակի, վերածելու համար: Բազային մակարդակում օտար լեզվի ուսուցումը հետապնդում է ոչ միայն կրթական, ուսումնական, այլև դաստիարակչական նպատակներ: Հաշվի առնելով այն, որ պրոֆիլային մակարդակում դասաժամերի թիվը կարող է ավելանալ մինչև 210 ժամ, այն դեպքում, երբ բազային մակարդակում այն 105 ժամ է, կարելի է պնդել, որ օտար լեզվի ուսուցման նպատակներն այստեղ ենթարկվում են թե՛ բովանդակային, թե՛ ծավալային փոփոխության: Դա այն է, որ անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացն ընտրած աշակերտն ավելի նպատակասլաց է, ավելի հետևողական է իր կայացրած որոշումներում, և հաղորդակցական ունակության ձևավորումը՝ որպես ինքնազարգացման, ինքնակրթության միջոց, ավելի շատ է կարևորվում:

Ինչպես հայտնի է, աշակերտների պահանջմունքների վերլուծությունը պրոֆիլային և պրոֆիլային-կողմնորոշման ուսուցման հիմնական պահանջներից է: Հայտնի է նաև, որ մեթոդաբանները օտար լեզվի ուսուցման դասընթացը նախագծելիս հիմնականում ուշադրություն են դարձնում լեզվանյութի վերլուծության և համակարգման, ուսուցման արդյունքների պլանավորման վրա:⁴

Սակայն անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացը կազմակերպելիս առաջին պլան է մղվում պահանջմունքների վերլուծությունը, քանի որ միայն այդպես է հնարավոր անհատակացնել դասընթացը, դիտարկել այն ինչպես տարբերակված, այնպես էլ համալիր: Այստեղ մենք ստենում ենք աշակերտների պահանջմունքների խնդիրն դրդապատճառի առաջացման տեսանկյունից, որի վրա, ըստ Օ. Պոլյակովի,

¹ Г. Р о з о в а, Методика обучения английскому языку. (На англ. Яз.) Учебное пособие для пед. ин-тов и фак. иностранных языков Л., 1975, стр. 312, 34-39.

² *Skills Objectives for foreign language learning by Jan A. Van EK Volume 1: Scope, Project # 12. "Learning & teaching modern languages for communication": Council for Cultural Cooperation, Council of Europe Press, 1993, p. 11-14.*

³ П. С ы с о в, Обучение иностранному языку на старшей ступени общего среднего (полного) образования. Профильный уровень (X-XII классы), "Иностранные языки в школе", № 2, 2006, стр. 7.

⁴ И. Б и м, К проблеме планируемого результата обучения иностранным языкам в общеобразовательной средней школе, "Иностранные языки в школе", № 6, 1984, стр. 17-24.

ազդում են երեք տեսակի գործոններ՝ ա) ուսուցման կազմակերպման և անցկացման վրա ազդող գործոններ, բ) ուղղակիորեն աշակերտի հետ կապված անհատական գործոններ, Յ) սոցիալ-մշակութային գործոններ:⁵ Դրդապատճառի առաջին տեսակի գործոնների առումով ուսուցման արդի փուլում ի հայտ են եկել բազում խնդիրներ: Այսպես, ԽՄՀՄ-ի փուլումից հետո Ռուսաստանի Դաշնությունում ստեղծվել են մի շարք ՄՈՒՀ-եր (մեթոդաբանական համալիրներ): Մինչդեռ, Հայաստանի Հանրապետությունում հիմնականում շրջանառության մեջ են կան ՌԴ-ում ստեղծված վերոհիշյալ գրքահամալիրները, կան արտասահմանյան երկրներում հայտնի գրքաշարերը:⁶ Իսկ դա նշանակում է, որ ՀՀ-ում դեռևս չկան պրոֆիլային ուսուցման դասընթացին համապատասխանող սեփական դասագրքեր, էլ չենք ասում՝ դասագրքաշարեր: Բազային դասընթացի համար նախատեսված դասագրքերը կարող են օգտագործվել կոնկրետ պայմաններում՝ ընտրողական, ֆակուլտատիվ դասընթացներում: Սակայն թե՛ ուսուցիչները, թե՛ աշակերտները մեծ դժվարությունների են հանդիպում, երբ ուսուցման գործընթացում կիրառվում են ոչ թե դասագրքեր, այլ նրանցից ընտրովի վերցված տեքստեր և վարժություններ: Բանն այն է, որ շրջանառության մեջ է մնում Բոնկը,⁷ ընդ որում, ոչ թե սրա վերահրատարակված վերջին տարբերակները, այլև այն, ինչ կրկնուսույցների հիմնական դասագիրք է համարվել տարիներ շարունակ: Ներկայումս այս դասագիրքն են գործածում ՀՀ-ի շատ դպրոցներ խորացված ուսուցման դասընթացի վերջին փուլում՝ 9-10-րդ դասարաններում:

Անհատական գործոնների դիտարկումը նույնպես ի հայտ է բերում հետաքրքրաշարժ փաստեր: Մասնավորապես այն, որ տվյալ դասընթացի մեջ ընդգրկված աշակերտների մեծ մասը լավ չեն պատկերացում իրենց նպատակները: Ավելին, ուսուցման ոչ մի փուլում չի կատարվում նրանց պահանջմունքների վերլուծություն: Ոչ ուսուցիչները, ոչ մեթոդաբանները չեն փորձում գիտափորձով ցույց տալ այս կամ այն մեթոդական համալիրի, գրքի, աշխատանքային տետրի, այս կամ այն մեթոդի, սկզբունքի արդյունավետությունը:

Հայկական լսարանի համար չնախատեսված դասագրքերում հաշվի չեն առնված հայերենի և անգլերենի քերականական, հնչյունական, ուղղագրական, տիպաբանական առանձնահատկությունները, քերականական, բառային, հնչյունական, գործարանական փոխներթափանցման դրսևորումները:

Դիտարկելով պրոֆիլային ուսուցման գործընթացում աշակերտների դրդապատճառների տարաբաժանման Ռ. Գարդների և Վ. Լամբերտի բանաձևը, ըստ որի՝ դրանք լինում են գործիքային (“instrumental”) և ներառական (“integrational”) կարող ենք ասել, որ խորացված ուսուցման դասընթացում ներգրավված սովորողների դրդապատճառները հիմնականում գործիքային են: «Գործիքային մոտիվացիան այն է, երբ լեզուն ուսումնասիրում են որպես գործիքային նպատակների հասնելու միջոց, օրինակ՝ կարդալու մասնագիտական գրականություն, լեզվից կամ լեզվով քննություն հանձնելու, առաջխաղացում ունենալու ծառայության մեջ»:⁸ Իսկ ներառական դրդապատճառները դրսևորում են այն ժամանակ, երբ լեզուն սովորողի մոտ ցանկություն է առաջանում ներառվել լեզուն կրողների մշակույթի մեջ, նույնացնել իրեն նրանց հետ և դառնալ նրանց հանրության մի մասը:

Թե՛ պրոֆիլային, թե՛ մասնագիտական կողմնորոշման անգլերենի ուսուցման առաջնահերթությունը աշակերտների կողմից իրենց պահանջմունքների գիտակցումն է: Խնդիրն այն է, թե նրանք ինչ ձևերով և միջոցներով են սկսում գիտակցել իրենց պահանջմունքները:

⁵ О. П о л я к о в, Автономия учащихся как основа развития современного непрерывного образования личности, “Иностранные языки в школе”, № 3, 2004, стр. 46.

⁶ *Stu First Certificate Star Student's Book: Luke Prodromou, Macmillan publishers Limited, 1998, 240 p.; Nexus English for advanced learners. Martin Mills, 1990, 182 p.*

⁷ Н. Б о н к, Г. К о т и й, Н. Л у к ь я н о в а, Учебник английского языка, Часть 1, М, 1998, стр. 637.

⁸ W. L a m b e r t, *Language, Psychology, and Culture. Stanford, CA: Stanford University Press, 1972.*

1978թ. Ջ. Մանդիի “Communicative Syllabus Design”-ը⁹ բացեց նոր դարաշրջան մասնագիտական կողմնորոշման անգլերենի ուսուցման տեսության և պրակտիկայի մեջ: Ջ. Մանդին համառոտ ներկայացրել է լեզվի ուսուցման կիրառման բնական պայմաններում պահանջումների բացահայտման ընթացակարգը, առաջադրել մի շարք հարցեր, որոնց պատասխանների վերլուծությունը կարող է տալ արժեքավոր տեղեկություն անգլերենի մասնագիտական կողմնորոշման դասընթացը նախագծելու համար:

Անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացը մի կողմից ներկայանում է որպես պրոֆիլային, մյուս կողմից՝ մասնագիտական կողմնորոշման դասընթաց:

Դպրոց

Ինստիտուտ

Պրոֆիլային ուսուցում —————> մասնագիտական ուսուցում
 Պրոֆիլային ուսուցում —————> մասնագիտական կողմնորոշման ուսուցում

Այսինքն՝ անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացն ավարտելուց հետո աշակերտն ընդունվում է անգլերենի մասնագիտական ուսուցման ֆակուլտետ (անգլերեն լեզու, թարգմանական գործ և այլն) կամ ընդունվում է մասնագիտական կողմնորոշման ուսուցման ֆակուլտետ (տնտեսագիտական, իրավաբանական և այլն): Պահանջումների վերլուծությունն օգնում է ճիշտ կողմնորոշվել ոչ միայն աշակերտներին, այլև ընտրել համապատասխան մասնագիտական գրականություն, մեթոդներ, սկզբունքներ: Այդ վերլուծությունն օգնում է նաև հստակ պատկերացում կազմելու, թե ում ընդգրկել ընտրողական և ֆակուլտատիվ դասընթացներում: Սակայն ասվածը չի նշանակում, որ նշված վերլուծությունը պրոֆիլային ուսուցման հաջող կազմակերպման հիմնական պայմանն է:

Ճիշտ է նկատում նաև Օ. Պոլյակովը, որ պահանջումների վերլուծությամբ կարելի է որոշել, թե ինչ սովորեցնել և ոչ թե՝ ինչպես:¹⁰ Դա է պատճառը, որ մեթոդաբաններն այսօր առանձնացնում են պահանջումների տարբեր տեսակները: Նույն Յ. Մանդին դիտարկել է իրական հաղորդակցման իրադրություններում առկա պահանջումները:¹¹ Ն. Չամբերսը քննության առարկա է դարձրել հաղորդակցական պահանջումները և նրանց իրացման առանձնահատկությունները:¹² Ո. Օլրաիթը հարցին մոտենում է սովորողների անձի ձևավորման անհատականացման տեսանկյունից՝ տարաբաժանելով օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պահանջումները և առանձնացնելով ուսուցման մարտավարություններն ու ռճերը, տեղական մշակույթի ուսուցման միջոցներն ու եղանակները, պահանջումների վերլուծության շրջանակները:¹³

Օ. Պոլյակովը, ընդհանրացնելով արևմտյան մեթոդական մշակույթում պահանջումների վերլուծության վերաբերյալ գոյություն ունեցող հարուստ փորձը, առանձնացնում է դրանց երկու խումբ՝ 1. հաղորդակցական պահանջումները, թերացումները և ցանկությունները, 2. ուսումնական պահանջումները: Ըստ նրա՝ «Հաղորդակցական պահանջումները որոշվում են այնպիսի իրադրությունների բացահայտման միջոցով, որոնցում սովորողը պիտի գործի, օգտագործելով անգլերենը և նրա բաղադրամասերի համապատասխան վերլուծությունը»: Օրինակ՝ գործարարը կարող է ունենալ գործնական նամակները հասկանալու, համաժողովներում արտասահմանցի գործընկերների հետ արդյունավետ հաղորդակցվելու, զանազան գործարքներ կնքելու, առևտրային կատալոգներից տեղեկատվություն ստանալու, ինչպես նաև, այդ իրադրություններին բնորոշ լեզվական (խոսքային, գործառական, կառուցվածքային, բառային) առանձնահատկություններն իմանալու պահանջումը:

Ալենհայտ է, որ անգլերենի դասընթացում թե՛ պրոֆիլային, թե՛ մասնագիտական կողմնորոշման հաղորդակցական պահանջումների վերլուծությունը նրա հաջող և արդյունավետ անցկացման կարևորագույն պայմանն է: Այն պիտի հաշվի առնեն ոչ միայն գործնական դասընթաց անցկացնող ուսուցիչները, այլև այն նախագծող, դասագրքաստեղծող, պլանավորող մեթոդաբան-մանկավարժները: Թերությունների, թե-

⁹ J. M u n d y, *Communicative Syllabus Design*. Cambridge University Press, 1978.

¹⁰ Օ. Սոլյակով, *նշվ. աշխ.*, էջ 49:

¹¹ J. M u n d y, *նշվ. աշխ.*:

¹² F. C h a m b e r s, *Reevaluation of needs analysis in ESP// ESP Journal*. 1980. Vol. 1/1. p. 27-31.

¹³ R. A l l w r i g h t, *Perceiving and pursuing learner's needs//Individualization/ Ed. By M. Geddes. G. Sturtridge. London: Modern English Publications, 1982, p. 24-28.*

րացումների վերլուծությունը նույնպես նույն նպատակն է հետապնդում: Տվյալ դասընթացը պլանավորող, նախագծող մասնագետները պիտի հստակորեն պատկերացնեն, թե որն է ուսուցման ընթացքում ձախողումների պատճառը:

Պահանջմունքների վերլուծությունն օգնում է նաև հաղթահարելու տարբեր իրադրություններում առաջացող դժվարությունները, այսինքն՝ այն օգնում է ճիշտ պատկերացում կազմել սովորողների իրադրային ուղղվածություն ունեցող ցանկությունների մասին: Լեզվանյութի, դասանյութի, համապատասխան մեթոդի և սկզբունքի ընտրությունը հնարավորինս չպիտի հակասի սովորողների իրադրային, իրավիճակային ցանկություններին:

Հաշվի առնելով դասանյութը և լեզվանյութը, ուսուցման մեթոդներ ու սկզբունքներ ընտրելիս սովորողների ցանկությունները՝ ուսուցիչները և դասընթացը նախագծողները ավելի մեծ հնարավորություն են ստանում մոտեցնել ուսումնական իրադրությունները բնականին, ստեղծել ոչ թե արհեստածին, այլ բնական իրադրություն: Լուրջ խնդիր է նաև պահանջմունքների վերլուծության անցկացման կարգի, ժամանակահատվածի և ընթացակարգի ընտրությունը: Մեթոդաբանները առաջարկում են անցկացնել այն ամբողջ ուսուցման ընթացքում, նրա տարբեր փուլերում: Այդպիսի մոտեցումը հնարավորություն է ընձեռում ճիշտ գնահատել թե՛ դասընթացը նախագծողների, դասագիրք ստեղծողների, թե՛ գործնական աշխատանք իրականացնող ուսուցիչների աշխատանքը: Մյուստեղ կարևոր է հստակորեն ընդգծել, թե անգլերենի մասնագիտական դասընթացը նախագծելիս որ հայեցակետն է առաջնային դիտվում:

1. կողմնորոշված ենք դեպի մասնագիտական լեզուն,
2. կողմնորոշված ենք դեպի հմտությունները,
3. կողմնորոշված ենք դեպի ուսուցումը:¹⁴

Կասկած չկա, որ մասնագիտական կողմնորոշման, հմտությունների զարգացման և ընդհանրապես ուսումնառության կադապարները իրար չեն հակասում, այլ լրացնում են մեկը մյուսին:

Ըստ ESP դասընթացի հայտնի նախագծողներից մեկի՝ Թ. Հաչինսոնի՝ դեպի մասնագիտական լեզուն կողմնորոշված դասընթացի դեպքում դասընթացի նախագծումը սահմանափակվում է լեզվի օգտագործման իրական իրադրություններում խոսքային գործունեության իրականացման մասին գիտելիքով: Հմտություն զարգացնող դասընթացի համար առաջնային են խոսքագործունեության, խոսքի սերման գործընթացները, իսկ դեպի ուսումնառությունը կողմնորոշված դասընթացը դիտարկվում է նախագծման գործընթացի բոլոր փուլերում:¹⁵

Ինչպես ցույց են տալիս մեր անցկացրած հարցախույզի արդյունքներն անգլերենի խորացված ուսուցման (9-10-րդ) դասարաններում, աշակերտները շատ լուրջ են վերաբերվում իրենց սպազա մասնագիտությանը: Մեր հարցախույզի հիմնական նպատակն աշակերտների պահանջմունքների բովանդակությունն ու ուղղվածությունը որոշելն էր: Առաջարկվել են հետևյալ հարցերը.

1. Ինչու՞ եք ընտրել անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացը

- ա) սիրում եմ անգլերենը
- բ) ուզում եմ դառնալ անգլերենի ուսուցիչ
- գ) ուզում եմ օգտվել այդ լեզվով գրականությունից
- դ) առանց անգլերենի չես հասնի հաջողության ոչ մի մասնագիտական ոլորտում
- ե) ուզում եմ դառնալ դիվանագետ

2. Ըստ Ձեզ՝ անգլերենի խորացված ուսուցումը նպաստում է

- ա) ճիշտ և ճշգրիտ պատկերացումներ ունենալ Անգլիայի, ԱՄՆ-ի, այլ անգլիախոս երկրների մասին
- բ) լինել համակողմանի զարգացած, ժամանակակից մարդ
- գ) յուրացնել անգլիախոս երկրների պատմությունն ու մշակույթը

¹⁴ Օ. Սոլյակով, նշվ. աշխ., էջ 50:

¹⁵ T. Hutchinson, A. Waters, *English for Specific Purposes: A Learning-centred approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, p. 72-74.

- դ) ցանկացած պահի հեռանալ Հայաստանից
ե) աշխատանք գտնել ցանկացած զարգացած երկրում:

3. Ո՞վ է Չեզ խորհուրդ տվել, որ սովորեք անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացով.

- ա) ծնողներս
բ) դպրոցը մոտ է տանը
գ) ինքս եմ որոշել
դ) բարեկամներս
ե) ուսուցիչներս

Աշակերտների պատասխանների արդյունքների վերլուծությունը ցույց տվեց, որ նրանց մեծ մասը՝ 65%-ը, օտար լեզու սովորում են ծնողների կամ բարեկամների խորհրդով: Դրա հետ մեկտեղ՝ աշակերտների զգալի մասը կարևորում է օտար լեզվի դերը նաև ապագա մասնագիտության ընտրության հարցում: Ընդ որում, հարցման ենթարկված 45 աշակերտներից 27 համոզված էր, որ անգլերենը վճռորոշ է լինելու ապագա մասնագիտական գործունեության մեջ: Նրանք վստահ էին, որ դառնալու են անգլերենի ուսուցիչ, դասախոս, թարգմանիչ, գիտ կամ դիվանագետ: Միայն 6%-ը չէր կարևորել անգլերենի դերը ապագա մասնագիտության ընտրության հարցում:

Այսպիսով, մասնագիտական խորացված անգլերենի ուսուցման դասընթացը կազմակերպելու համար ուսուցման բոլոր փուլերում անհրաժեշտ է իրականացնել սովորողների պահանջմունքների վերլուծություն: Վերջինս անգլերենի խորացված ուսուցման դասընթացը կազմակերպելիս մղվում է առաջին պլան, քանի որ առանց դրա հնարավոր չէ անհատակացնել ոչ մի դասընթաց, դիտարկել այն տարբերակված կամ ամբողջապես: Այն օգնում է ուսումնամեթոդական գրականություն, թեմաներ ու տեքստեր, համապատասխան մեթոդներ և սկզբունքներ ընտրելիս և կիրառելիս: Պահանջմունքների վերլուծության հիմնական պահանջներից է ուսումնամեթոդական գրականության մշտական վերանայումը, տարբերակված և անհատականացված մոտեցումների կիրառումը: Սա պիտի հաշվի առնեն ոչ միայն գործնական դասընթաց անցկացնող ուսուցիչները, այլև այն նախագծող, դասագրքաստեղծ և պլանավորող մեթոդաբան-մանկավարժները:

АНАЛИЗ ПОТРЕБНОСТЕЙ ПРИ УГЛУБЛЕННОМ ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

___ Резюме ___

___ Н. Айрапетян ___

В данной статье рассмотрены особенности анализа потребностей в профильно-ориентированном обучении английскому языку. Показано, что анализ потребностей имеет большое значение не только в профильно-ориентированном, но и в профильном обучении. Особенно подчеркивается роль и значение анализа потребностей и при отборе школьников, и в процессе обучения английскому языку в школах с углубленным изучением иностранного языка, Соответствующая обработка и учет данных проведенного анализа помогает при отборе учебно-методических комплектов, учебной литературы, методов и принципов преподавания, при организации учебно-методической работы в школах с углубленным изучением английского языка.